

умов на хід бойових дій. Також світлина допомагають візуалізувати текстові дані, іноді вони можуть «розповісти» більше ніж будь-які писемні спогади. Варто додати, що саме через фото можемо простежити різницю поглядів різних народів на одні й ті ж речі. Наприклад, та ж церква Миколая Чудотворця в Ковелі.

Таким чином, дослідження не лише додає нові аспекти до вивчення Першої світової війни, а й висвітлює важливість локальних історичних подій для розуміння загальної картини світового конфлікту.

Список використаних джерел

1. Дем'янюк О. Ковель напередодні та в перші роки Першої світової війни (1914-1916 рр.). Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині // Матеріали 50 Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 22 Незалежності України і 495-річчю надання Ковелю Магдебурського права. 2013. С. 91–95.
2. Хомич П. Район дій Південно-Західного фронту на ковельському напрямку у Першу світову війну. Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині // Матеріали 50 Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 22 Незалежності України і 495-річчю надання Ковелю Магдебурського права. 2013. С. 99–100.
3. Історія Волині : видання друге, змінене і доповнене / наук. редактор, керівник автор. колективу М. М. Кучерепа ; авт. кол.: В. А. Білик, Г.В.Бондаренко, В. І. Бортніков та ін.; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк: Надстир'я, 2024. 261 ст.
4. Миронюк А. Де у Ковелі вінчався царський генерал Брусилів? URL: <https://kovell.media/de-u-koveli-vinchavsya-czarskyj-general-brusylov/>
5. Васюхник А. Ковельська м'ясорубка (28 липня – 16 жовтня 1916 р.) Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині // Матеріали 58 Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 100-річчю подій Першої світової війни на Волині. 2016. С. 113–117.

Ярослав БОГДАН

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології та спеціальних галузей
історичних наук Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

УМОВИ ЗДАЧІ ТРОФЕЙНОЇ ЗБРОЇ НАСЕЛЕННЯМ ГАЛИЧИНИ РОСІЙСЬКІЙ ОКУПАЦІЙНІЙ ВЛАДІ У 1914 Р.

Трофейна зброя, яка опинилася в руках населення Галичини під час бойових дій, ставала важливим елементом самозахисту та спротиву. Однак російська окупаційна влада, прагнучи встановити контроль над регіоном, вважала цю зброю загрозою своєму режиму. Умови здачі трофейної зброї населенню диктувалися необхідністю нейтралізації потенційних джерел опору та підтримки безпеки окупаційних військ. Цей процес супроводжувався різними формами, включаючи добровільну її здачу і виплату за це певної суми винагороди. Серед основних методів, які використовувала російська влада для забезпечення здачі трофейної зброї, були як адміністративні заходи, так і пропагандистські. Окупаційна адміністрація часто оголошувала амністії для тих, хто добровільно здавав зброю, обіцяючи уникнути покарання чи навіть винагороду.

Водночас, для тих, хто відмовлявся здавати трофейну зброю, застосовувалися суворі санкції. Окрім безпосереднього тиску, російська влада також намагалася деморалізувати місцеве населення, подаючи опір безглуздим і приреченим на поразку. Однак такі спроби не завжди приносили очікуваний результат, оскільки значна частина населення Галичини зберігала недовіру до окупантів і відмовлялася виконувати їхні вимоги.

7 серпня 1914 р. воєнний генерал-губернатор Галичини інформував губернатора Тернопільської губернії про те, що головний начальник забезпечення армій Південно-Західного фронту доводив до відома, що у місцях,

де відбувалися бої, австро-угорською армією залишено значну кількість зброї, набоїв, гармат, зарядних ящиків, воєнних повозок різного призначення. Пропонувалося у відведеному районі через підпорядкованих чинів і місцеву сільську владу зібрати вказані воєнні трофеї, для цього залучити населення згідно із нарядом [1, арк. 12–12 зв.]. 12 серпня 1914 р. отримано телеграму аналогічного змісту, в якій уточнено, що зібрані трофеї необхідно передавати етапним комендантам [1, арк. 13]. Відповідно губернатор Тернопільської губернії скерував повідомлення повітовим начальникам, зауваживши, що зібрані предмети воєнного призначення потрібно зберігати у повітових відділах з подальшим відправленням до м. Волочиська і передачі етапним комендантам [1, арк. 16–16 зв.].

Оскільки місцеве населення не було зацікавлене у здачі трофейної зброї, штаб воєнного генерал-губернатора Галичини повідомляв про те, що перші звіти для оплати особам, які добровільно збирали трофеї з зазначенням кількості одиниць зброї та іншого воєнне спорядження необхідно подавати до 15 жовтня 1914 р. [1, арк. 102].

4 вересня 1914 р. губернатор Тернопільської губернії повідомляв повітових начальників про подання детальних списків поліцейської варти з зазначенням виду штатної зброї (гвинтівка, револьвер інше) та її номерами, обмундируванням тощо [1, арк. 11]. На нашу думку, йшлося про те, щоб поліція використовувала лише штатну зброю, а не трофейну.

Незважаючи на виплати винагороди за добровільно здану трофейну зброю, місцеві мешканці, не довіряли окупаційній владі, тому й приймали активної участі в цьому процесі. Зважаючи на складність ситуації, губернатор Тернопільської губернії надіслав начальникам повітів сто примірників оголошень щодо нагородження приватних осіб, які добровільно доставлятимуть артилерійське майно та інше військове спорядження [1, арк. 87]. У повідомлення від 13 вересня 1914 р. в черговий раз губернатор зобов'язував повітових начальників забезпечити збирання на полях колишніх боїв трофеїв. Її перевезення мало проводитися ґрунтовими дорогами із залученням гужового транспорту, наданого місцевим населенням на підставі нарядів [1, арк. 19–20].

13 жовтня 1914 р. воєнний генерал-губернатор Галичини скерував губернатору Тернопільської губернії розпорядження, у якому йшлося про те, що багато зброї, військового спорядження та амуніції мають місцеві жителі і зберігається на складах у продавців. Воєнна влада вимагала якнайшвидшого збирання і вивезення артилерійських гармат, снарядів, пороху, гвинтівок і набоїв. Головнокомандувач російської армії зобов'язував органи влади на місцях попередити місцеве населення, що воно упродовж одного місяця може добровільно передати на склади при управліннях начальників повітів зброю, військове спорядження та амуніцію, отримавши за це відповідну винагороду. До переліку входило одинадцять позицій: 1) за артилерійську гармату або лафету по 1 рублю (далі – руб.) за один пуд ваги; 2) за австрійський гарматний оптичний приціл (панораму) – 3 руб.; 3) за австрійський гарматний снаряд з запобіжним ковпачком – 30 коп.; 4) за набій до австрійської або російської зброї – 1 коп.; 5) за сукняний похідний кітель або мундир – 1 руб.; 6) за пару чобіт – 2 руб.; 7) за шаровари – 1 руб.; 8) за шинель – 2 руб.; 9) за поясний ремінь або ремінь від гвинтівки – 30 коп.; 10) за речовий мішок або ранець – 1 руб.; 11) за сумку до набоїв – 80 коп. Окрім того, предмети за номерами 5–11 мали бути придатні до використання, а 5–7 – російського зразка [1, арк. 107–107 зв., 108].

Місцеве населення мало добровільно здавати зброю, яку зберігало, однак за знайденою зброю, воєнне спорядження та амуніцію отримувало матеріальну винагороду. Зокрема, 12) за гвинтівку російського зразка із затвором та штиком – 6 руб.; 13) за гвинтівку російського зразка без затвора або без штика – 4 руб.; 14) за гвинтівку російського зразка без затвором і штика – 3 руб.; 15) за гвинтівку

австрійського зразка із затвором та штиком – 6 руб.; 16) за гвинтівку австрійського зразка без затвором або без штика – 3 руб.; 17) за гвинтівку австрійського зразка без затвора і без штика – 2 руб.; 18) штик до гвинтівки російського або австрійського зразка – 1 руб. [1, арк. 107 зв.].

Нагорода виплачувалася лише з часу публікації цього розпорядження, за добровільно здану зброю до оголошення наказу, не виплачувалася. Власники добровільно зданої зброї, воєнного спорядження та амуніції оплачували вартість її доставки до м. Волочиська у розрахунку 50 коп. за кожен пуд вантажу на відстань до 25 верств, і по 75 коп. на відстань більше 50 верств і 1 руб. – на відстань більше 100 верств [1, арк. 107 зв., 108].

Окупаційна влада початково на матеріальну винагороду і доставку вантажу до м. Волочиська виділила 10 тис. руб. Однак в разі потреби сума мала зрости до витрат за винагороду і перевезення вантажу, після використання зазначеного авансу. Витрати потрібно обліковувати на підставі квитанцій, отриманих від повітових начальників, про здані їм предмети і розписки про залучення приватного гужового транспорту для перевезень [1, арк. 108].

Донесення про кількість добровільно зданої і зібраної місцевим населенням зброї необхідно було подати до 15 жовтня 1914 р., в подальшому про кількість амуніції та спорядження, отриманої упродовж тижня, губернатор Тернопільської губернії мав доповідати щосереді. Окрім того у кожному повіті необхідно було визначити пункти її належного зберігання [1, арк. 108].

Головний начальник забезпечення армій Південно-Західного фронту в циркулярі до губернатора Тернопільської губернії і начальників повітів повідомляв про винагороду приватним особам за перевезення зброї, боєприпасів та військової амуніції і представленням так званих «оправдательних документів» про витрати коштів [1, арк. 128–128 зв.]. Однак в архівній справі зазначену суму коштів затерто. Губернатор Тернопільської губернії переказував начальникам повітів суму в розмірі 100 руб. на необхідні потреби і вимагав точного звіту [1, арк. 129].

19 жовтня 1914 р. штаб воєнного генерал-губернатора Галичини повідомляв про винагороду за добровільно доставлені населенням не стріляні гарматні гільзи вартістю 25 коп. за штуку, а за заряди 25 коп. за один фунт [1, арк. 159–160]. Зважаючи на відсутність коштів, виділених на винагороди за здану зброю, 17 листопада 1914 р. воєнний генерал-губернатор Галичини повідомляв губернатора Тернопільської губернії про те, що час опублікування інформації про добровільну здачу зброї у місячний термін стосувався лише обмундирування і спорядження. Надалі зброя мала передаватися безкоштовно, виходячи із постанови, винагорода видавалася лише за зброю, знайдену під час боїв і на шляхах сполучення [1, арк. 178, 200–200 зв.]. Довести, що саме за таких обставин знайдено зброю, було практично неможливо.

26 листопада 1914 р. воєнний генерал-губернатор Галичини повідомляв губернатора Тернопільської губернії про те, що зібрані зброя, обмундирування і спорядження, здавалися місцевими жителями етапним комендантам, деякі з них виплачували зазначені суми за здану зброю, інші – не виплачували, витрачаючи кошти на інші потреби, обмежувалися лише квитанціями за здану зброю. З метою повернення коштів жителям, за зібрану зброю, необхідно було надати можливість етапним комендантам мати змогу виплатити вказані суми. Підставою була квитанція, видана етапним комендантом, за його підписом і печаткою, про прийняту зброю, спорядження та обмундирування. Окрім того варто було виплачувати кошти населенню і за зібрану зброю, на основі довідок, виданих начальниками повітів [1, арк. 239–239 зв.].

Окрім зброї, штаб воєнного генерал-губернатора Галичини вимагав від губернатора Тернопільської губернії поширювати серед місцевого населення інформацію про добровільної здачу шанцевого інструменту за винагороду. З

цією метою пропонувалося в громадських місцях розмішувати відповідні оголошення і друкувати їх у місцевій пресі [1, арк. 259–260, 306–306 зв.].

Незважаючи на зазначені заходи, частина населення Галичини продовжувала приховувати трофейну зброю, сподіваючись на майбутні зміни або організацію збройного спротиву. Це пов'язано з відчуттям небезпеки з боку окупаційної влади та її прихильників. У багатьох випадках організація здачі зброї супроводжувалася порушенням обіцяних умов з боку російської адміністрації. Навіть після добровільної здачі, населення могли піддаватися переслідуванням і підозрам у нелояльності, що ще більше підривало довіру до окупаційної влади.

Таким чином, умови добровільної здачі трофейної зброї населенням Галичини російській окупаційній владі були частиною ширшої стратегії з придушення ймовірного збройного опору та встановлення повного контролю над регіоном.

Список використаних джерел

1. Циркулярні розпорядження воєнного генерал-губернатора Галичини і Тернопільського губернатора за 1914 рік // Державний архів Тернопільської обл. Ф. 322. Оп. 1. Спр. 1. 326 арк.

Ярослав ШУЛЬ

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ЧАСТИН РОСІЙСЬКИМИ СОЛДАТАМИ НА ТЕРИТОРІЇ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У 1914 Р.

У 1914 р., під час Першої світової війни, територія Тернопільської губернії опинилася в центрі важливих військових подій. І хоча Тернопільщина не стала основною ареною бойових дій, на її території тимчасово перебували російські війська. Одним із таких явищ стало самовільне залишення частинами російських солдатів своїх позицій. Внаслідок цього на місцевості утворилися зони, які контролювалися не лише регулярними військовими частинами, а й численними групами дезертирів.

Самовільне залишення частин російськими солдатами ставало наслідком різних чинників: конфлікт з командуванням, нестабільність ліній фронту, а також психологічний тиск на особовий склад, що зазнавав значних труднощів на полі бою. Залишаючи позиції, багато військовослужбовців намагалися потрапити додому або до більш безпечних місць, що створювало додаткові труднощі для управління воєнними операціями та ускладнювало ситуацію на фронті. Це явище стало однією з причин проявів низької дисципліни у військах Південно-Західного фронту того часу і свідчило про складність взаємодії між фронтом та тилом, а також про вплив загальної соціально-політичної ситуації на моральний стан військ. Важливим аспектом цього процесу було також те, що самовільне залишення позицій російськими солдатами призводило до серйозних політичних і соціальних наслідків, зміщуючи баланс сил на користь противника та викликаючи нестабільність в контролі за територією.

Продовження самовільного залишення частинами російських солдатів своїх позицій у 1914 р. мало не тільки військові, але й соціально-економічні наслідки для Тернопільської губернії. Під час таких відступів часто траплялися акти мародерства, порушення громадського порядку, грабежі та зловживання з боку дезертирів. Це, у свою чергу, підривало довіру місцевих мешканців до військових властей, породжувало страх і тривогу.

Для місцевої влади ситуація ставала дедалі складнішою, адже їй необхідно було забезпечити контроль над територією та зберегти стабільність на тлі воєнних дій. Крім того, через численні випадки втечі солдатів, російські